

СТАН МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СТРИМУВАЛЬНИЙ ФАКТОР НА ШЛЯХУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ГАЛУЗІ

© Нужна О.А., 2009

Досліджено, що капіталізація власних доходів сільськогосподарських товаровиробників не стала головним напрямом капіталізації через обмеженість власних коштів. Однією з причин цього є той факт, що протягом десятиріч матеріально-технічна база сільського господарства руйнувалась, а основні засоби не оновлювались. Розглянуто також невідкладні заходи державної політики в умовах фінансової кризи щодо реалізації ефективної технічної політики в сільському господарстві.

In the article investigational, that capitalization of own profits of agricultural commodity producers did not become main direction of capitalization through narrow-mindedness of own money. One of reasons of it is circumstance that during decades the material and technical base of agriculture collapsed, and the fixed assets did not brush up. The exigent measures of public policy are considered also in the conditions of financial crisis in relation to realization of effective agricultural technical policy.

Постановка проблеми. Сьогодні гостро постає проблема залучення у сільське господарство капіталу із внутрішніх та зовнішніх джерел для технічного переозброєння галузі і нарощуванні завдяки цьому обсягів та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Адже застаріла матеріально-технічна база галузі не в змозі забезпечити достатнього рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках.

Аналіз досліджень і публікацій. Процеси капіталізації в сільському господарстві досліджували вітчизняні вчені В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, О.Я. Побурко, М.Й. Хорунжий, В. Юрчишин.

Питання, пов'язані із суттю, напрямками, механізмами капіталізації, мотивами її здійснення в своїх працях досліджує професор В.Г. Андрійчук, який дає перші оцінки здійснення капіталізації, аналізує масштаби її здійснення, вказує на переваги і загрози процесів капіталізації в сільському господарстві України [2].

Теоретичні і методологічні питання організації управління використанням комплексу джерел формування капіталу підприємства розглядає О.Я. Побурко, який розробив економіко-математичну модель оптимізації структури капіталу підприємства на етапі його організації [1]. Професор М.Й. Хорунжий наголошує, що нарощування капіталу в сільському господарстві відбувається переважно за рахунок інших сфер національної економіки і практично відсутня капіталізація власних доходів сільськогосподарських підприємств [4, с. 53].

Метою даного дослідження є аналіз стану матеріально-технічної бази сільського господарства з огляду впливу на процеси капіталізації галузі, а також визначення напрямків усунення негативних тенденцій у здійсненні технічної політики в галузі за умов світової фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу. Ми поділяємо думку вітчизняних і зарубіжних вчених щодо того, що головним напрямом капіталізації має бути капіталізація власних доходів сільськогосподарських товаровиробників, коли прибуток трансформується в додатковий капітал і так відбувається нагромадження капіталу сільськогосподарської галузі.

Однак дослідження показали, що цей напрям не є визначальним у здійсненні процесів капіталізації сільського господарства. Однією з причин цього є той факт, що протягом десятиріч матеріально-технічна база сільського господарства руйнувалась, а основні засоби не оновлювались.

За даними міністерства статистики України, протягом 2000–2007 років спостерігається зростання вартості основних засобів за всіма видами економічної діяльності в Україні від 828822 млн. грн. до 2038135 млн. грн., тобто у 2,5 рази. Водночас протягом зазначеного періоду зменшується (за винятком 2005 року) вартість основних засобів сільського господарства, мисливства і лісового господарства від 97471 млн. грн. до 69749 млн. грн., тобто у 1,4 раза (табл. 1).

Таблиця 1

**Вартість основних засобів України за видами економічної діяльності
у 2000-2007 роках, млн. грн.**

Рік	Разом	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Питома вага сільського господарства, мисливства, лісового господарства, %
1	2	3	4
2000	828822	97471	11,8
2001	915477	93392	10,2
2002	964814	86192	8,9
2003	1026163	77979	7,6
2004	1141069	75447	6,6
2005	1276201	76034	6,0
2006	1568890	75511	4,8
2007	2038135	69749	3,4

Така динаміка вартості основних засобів за видами економічної діяльності загалом і сільського господарства, мисливства і лісового господарства зокрема спричинила зменшення питомої ваги вартості основних засобів сільського господарства, мисливства і лісового господарства в загальній сумі основних засобів за всіма видами економічної діяльності в Україні від 11,8% у 2000 році до 3,4% у 2007 році, тобто у 3,4 раза.

Перевищення темпів зменшення вартості основних засобів над темпами скорочення площі сільськогосподарських угідь в Україні протягом 2000–2007 років призвело до стрімкого падіння показника фондооснащеності сільського господарства від 2,330 тис. грн. до 1,675 тис. грн. в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, тобто в 1,4 раза (табл. 2).

Таблиця 2

**Ефективність використання основних засобів сільського господарства України
у 2000-2007 роках**

Рік	Вартість основних засобів, млн. грн.	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Фондооснащеність в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.
1	2	3	4
2000	97471	41827,0	2,330
2001	93392	41817,0	2,233
2002	86192	41800,4	2,062
2003	77979	41788,5	1,876
2004	75447	41763,8	1,807
2005	76034	41722,2	1,822
2006	75511	41675,9	1,812
2007	69749	41650,0	1,675

М.Й. Хорунжий зазначає, що сільськогосподарські підприємства стають перед проблемою не стабілізації, а стримування спаду виробництва, бо щорічне скорочення основних засобів є ознакою наростаючої виробничої неспроможності [4, с. 53].

Серйозне занепокоєння викликає рівень технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств: з року в рік зменшується кількість техніки, потрібної для виконання основних технологічних операцій, а питома вага техніки, яка відпрацювала свій фізичний ресурс, збільшується. Так, протягом 1990–2003 рр. кількість тракторів у сільськогосподарських підприємств України зменшилась у 2,3 раза, а в аграрних підприємств Волинської області – в 3,1 раза. Кількість комбайнів протягом 1990–2002 рр. зменшилась у 1,88 рази в аграрних підприємствах України і у 2,11 раза – Волинської області.

У такій ситуації доволі проблематично виконати необхідні технологічні операції в оптимальні строки, щоб вчасно посіяти сільськогосподарські культури та забезпечити мінімальні втрати врожаю при збиранні.

Для виправлення ситуації, яка склалась із забезпеченням сільськогосподарських підприємств технікою, на державному рівні було вжито певних заходів. Так, спільним Наказом Міністерства фінансів та Міністерства аграрної політики від 27.02.2002 №61/139 затверджено Порядок використання коштів державного бюджету на компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Часткова компенсація вартості складної техніки передбачає спрямування 30% вартості техніки з бюджету після того, як покупець сплачує 70% її вартості. Учасники програми визначались на конкурсних засадах відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики України від 07.03.2002 №76 „Про затвердження положення про умови проведення конкурсу на надання часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва”.

Запровадження державою тридцятивідсоткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки було важливим кроком в напрямку ринкових перетворень та поліпшення технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Отже, у 2002 р. почав діяти якісно новий механізм впровадження державної технічної політики в аграрному секторі економіки України. Бюджетні кошти почали працювати не тільки на збільшення обсягів виробництва певних видів сільськогосподарської техніки, а й на стимулювання попиту на необхідну техніку з боку сільськогосподарських підприємств.

У результаті, відбулося пожвавлення ринку сільськогосподарської техніки і зроблено перші кроки на шляху оновлення технічного парку галузі: у 2005 р. порівняно з 2003 р. коефіцієнт готовності до роботи сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах України загалом і Волинської області зокрема помітно зріс (на 0,03–0,05) (табл. 3).

Таблиця 3

Наявність та стан готовності до роботи сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах на 1 січня 2006 р., од.

Вид техніки		Наявність	Зокрема справних	Коефіцієнт готовності		
				2003	2004	2005
1		2	3	4	5	6
Трактори, разом	Україна	187043	136652	0,68	0,70	0,73
	Волинська область	4361	2921	0,62	0,63	0,67
Гусеничні трактори	Україна	36279	21458	0,54	0,56	0,59
	Волинська область	728	367	0,45	0,47	0,50
Вантажні автомобілі	Україна	137542	96472	0,67	0,68	0,70
	Волинська область	3606	2265	0,60	0,59	0,63

Але використання сум компенсації залишає бажати кращого. Так, станом на 11.11.2002 сума бюджетних коштів, передбачених на компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, була використана в обсязі 11,0 млн. грн., або лише 4,4% від загальної суми, зокрема з 20 млн. грн. загального фонду Державного бюджету спрямовано 6,9 млн. грн. (35%), а з 255,8 млн. грн. лізингового фонду – 5,6 млн. грн. (2,2%).

Однією з причин недостатнього використання коштів є, на нашу думку, складність одноразової виплати 70% вартості складної техніки для значної частини сільськогосподарських під-

приємств, особливо в західних областях. Зокрема, сільськогосподарські підприємства Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей взагалі не використали запропоновані державою схеми компенсації. Інші області (Сумська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька) техніку замовили, але відсоток фактичної сплати 70% її вартості знаходиться на низькому рівні. Це пояснюється тим, що в цих областях мало або практично немає платоспроможних покупців вітчизняної техніки. З іншого боку, деякі області (АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Чернігівська) повністю використали розподілені кошти та потребують додаткових.

Іншою причиною є високий рівень цін на заводах, що перевищує ринковий на 15–20 %, що зводить нанівець заходи з компенсації, які передбачають її здійснення тільки в разі купівлі техніки на заводі.

До того ж, деякі сільськогосподарські підприємства, сплативши 70% вартості техніки, від заводів її не отримали з причини відсутності решти суми, яку повинно перерахувати казначейство. Станом на 11.11.2002 року фактично сплачено покупцями 70-відсоткову частину вартості техніки заводам у сумі 41 млн. грн., а компенсації перераховано лише 11 млн. грн. (4,8 млн. грн. не компенсовано).

Отже, незважаючи на певні кроки владних структур, сьогодні склалася критична ситуація з технічним забезпеченням агропромислового комплексу. Сільськогосподарські підприємства лише на 45–58 відсотків технологічної потреби забезпечені технікою, з якої майже 90 відсотків одиниць потребує заміни. Кількість зношеної техніки, яку щороку списують підприємства, значно перевищує кількість, що закуповується. Крім того, низький рівень її якості та надійності призводить до збільшення строків виконання механізованих робіт, річного та сезонного навантаження на машинно-тракторний парк і втрат сільськогосподарської продукції. Система технічного сервісу не функціонує. Витрати, пов'язані з ремонтом і технічним обслуговуванням машин і обладнання, щороку зростають.

Такий стан справ може призвести до значного зменшення обсягів вирощування та переробки сільськогосподарської продукції, що загрожуватиме продовольчій безпеці держави.

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України затвердив Постанову від 30 травня 2007 року №785 «Про затвердження державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 року».

Програма полягає у формуванні та підтриманні функціонування системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, зниження матеріало- та енергоємності технологічних процесів, підвищення продуктивності праці, поліпшення матеріального стану сільськогосподарських товаровиробників.

У програмі зазначається, що орієнтація на забезпечення аграрного виробництва виключно імпортною сільськогосподарською технікою недоцільна з економічної та соціальної позицій, оскільки це призведе до втрати виробничого та науково-технічного потенціалу та зростання безробіття, послабить продовольчу й економічну безпеку держави.

Ми поділяємо думку, що для України доцільним є постачання для аграрного сектора переважно вітчизняної сільськогосподарської техніки високого рівня, що дасть змогу впровадити ресурсоощадні технології, забезпечити інноваційний розвиток галузі та конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

Проблему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу в межах зазначеної програми передбачається розв'язати шляхом:

- проведення системного моніторингу стану технічного забезпечення аграрного сектору та ринку матеріально-технічних і енергетичних ресурсів;
- розроблення і впровадження конкурентоспроможних технологій та технологічних комплексів машин для інноваційного розвитку агропромислового комплексу;
- удосконалення інформаційних систем моніторингу агроресурсів та використання на їх основі ресурсоощадних, екологічно безпечних технологій і техніки для виробництва сільськогосподарської продукції;

- дотримання науково обґрунтованих агробіологічних, економічних і техніко-експлуатаційних вимог до нових технічних засобів та технологічних комплексів машин;
- випробування (тестування) та сертифікації нових технічних засобів, контролю їх якості, відповідності сучасним вимогам сільськогосподарського виробництва;
- оновлення машинно-тракторного парку переважно за рахунок техніки вітчизняного виробництва і підтримання його в робочому стані з проведенням своєчасного технічного обслуговування та ремонтно-відновлювальних робіт;
- розроблення і впровадження нових форм використання сільськогосподарської техніки і систем контролю якості технічних послуг;
- забезпечення правового захисту сільськогосподарських товаровиробників від недобросовісної конкуренції, запобігання зловживанням на ринку матеріально-технічних і енергетичних ресурсів;
- здійснення нагляду за технічним станом сільськогосподарської техніки, створення і ведення її єдиного електронного реєстру;
- розвитку міжнародного співробітництва з питань інженерно-технічного забезпечення аграрного сектора;
- розроблення програм підготовки та підвищення кваліфікації інженерно-технічних кадрів і механізаторів широкого профілю [3].

Програма фінансується за рахунок коштів, що передбачаються щороку в державному бюджеті з урахуванням пропозицій Мінагрополітики та інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади, коштів сільськогосподарських товаровиробників, банківських кредитів, страхових, інвестиційних та лізингових компаній, міжнародних фінансових організацій, міжнародної технічної допомоги та інших джерел.

Обсяг фінансування Програми на 2007–2011 роки становить 62814,4 млн. гривень, з них кошти державного бюджету 4790,31 млн. гривень, що передбачаються для формування та розвитку ринку матеріально-технічних і енергетичних ресурсів, розроблення та впровадження ресурсоощадних технологій і технічних засобів для інноваційного розвитку агропромислового комплексу.

Однак, не можна не погодитись із думкою професора М.Й. Хорунжого, що капіталізація сільського господарства не може здійснюватись спонтанно, хаотично, без попереднього опрацьованої та обґрунтованої концепції. Потрібно мати кілька варіантів механізму капіталізації з урахуванням не лише особливостей цього процесу в аграрному секторі, а й попереднього соціально-економічного оцінювання наслідків [4, с. 52].

Висновки і пропозиції подальших досліджень. Отже, владні структури здійснюють певні невідкладні заходи щодо реалізації ефективної технічної політики в сільському господарстві, що є необхідною умовою для подолання кризових явищ в аграрному виробництві та забезпечення капіталізації галузі. Ситуація особливо загострюється в умовах світової фінансової кризи, негативний вплив якої вже відчули сільськогосподарські виробники – уповільнення інвестиційних процесів, криза вітчизняної банківської системи, невизначеність із кредитуванням галузі напередодні і під час весняно-польових робіт та збирання врожаю.

Вважаємо, на часі розробка відповідного закону України, який би врегулював ситуацію і став на заваді подальшого збагачення інших галузей за рахунок сільського господарства, а також спрямував процеси капіталізації на виведення аграрного сектора із зтяжної кризи.

1. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / О.Я. Побурко; Львів. нац. ун-т імені І. Франка. — Л., 2001. — 19 с. 2. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: Монографія. — Ніжин: ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2007. — 216 с. 3. Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 року. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2007 року №785 // www.minagro.gov.ua. 4. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві у процесі його капіталізації // Економіка АПК. — 2005. — №10. — С. 51–57.